

Szerzői jog és kiadói jog: mettől-meddig?

Hozhat-e megoldást a digitalizáció?

2015 őszén emlékeztünk meg Bartók Béla halálának 70. évfordulójáról. A szerző halála óta eltelt 70 év múltán sok koncertrendezőben merül fel a kérdés: vajon olcsóbban hozzáférhetőek lesznek-e Bartók alkotásai 2016-tól, a védettségi idő lejártát követően? A szerzői és kiadói jogok alapvető szabályairól kérdeztük Boronkay Antalt, a 2015-ben megalapításának 65. évfordulóját ünneplő Editio Musica Budapest igazgatóját.

■ *A Bartók-évforduló közeledtével sok koncertszervező gondolja úgy, hogy a zeneszerző halálától számított 70 év elteltével felszabadulnak az előadási jogok.*

– Bartók szerzői jogainak védettsége 2015. december 31-én járt le, tehát 2016-tól a koncertszervezőknek valóban nem kell már jogdíjat fizetni a Bartók művek elhangzásai után. A zenekarok esetében viszont továbbra sem lesz jelentős változás. A két legfontosabb jogtulajdonos kiadó, a bécsi Universal Edition és az angol Boosey & Hawkes ugyanis továbbra is kölcsönnyagként fogja hozzáférhetővé tenni a zenekari műveket, és ugyanígy tesz az Editio Musica is. Maga a kölcsönnyag szolgáltatás ugyanis nem jogi, hanem kereskedelmi kategória. Ugyanakkor érdemes tudni, hogy Bartók színpadi műveinél továbbra is fennáll a jogdíjfizetés kötelezettsége, ugyanis – többszerzős művekről lévén szó –, mindig a később elhunyt szerző halálának évétől számítják a 70 év elteltét, ami a Kékszakállú herceg vára és a Fából faragott királyfi esetében majd csak 2019-ben jár le (Balázs Béla 1949-ben hunyt el).

■ *Néhány kiadónál közvetlenül is lehet kölcsönnyagot rendelni, miért van mégis szükség az Editio Musica közvetítésére?*

– Egy külföldi kiadó jobban megbízik az olyan partnerben, akivel esetleg már több évtizede működik együtt, mint egy olyanban, akivel csak először kerül üzleti kapcsolatba. Ráadásul, ha a közvetítő maga is zeneműkiadással foglalkozik, akkor biztos lehet benne, hogy abban az országban markánsabban tudja képviselni az általa forgalmazott szerzők érdekeit, szorgalmazni tudja a művek gyakoribb előadását. Épp ezért bizonyos viszonyosság is fennáll egyes képviselőt ellátó kiadók között, vagyis szabadon dönthetnek arról, hogy az adott országban – a körülmények, és a helyi adottságok ismeretében – milyen árértéket kölcsönzik az általuk képviselt külföldi kiadó jogtulajdonát képező műveket. Ugyanakkor a képviselőt ellátó partner a

fizetés elmaradása esetén (ami ritkán, de előfordul) anyagilag is felelősséget vállal az általa közvetített kölcsönnyagokért, vagyis kifizeti a megbízója helyett a kölcsönzés díját. Természetesen nemzetközileg ismert nagy zenekaroknál ez a helyzet nem áll fenn, hiszen az ő esetükben többnyire nem fordulnak elő ilyen természetű problémák.

■ *Vannak olyan szerzők, gondolok például Lehár Ferencre vagy Kálmán Imrére, akiknek a művei korábban szabadon előadhatók voltak, most viszont ismét jogdíjhoz kötöttek.*

– Ennek a magyarázata vagy abban rejlik, hogy többszerzős művekről van szó, és még nem telt el 70 év valamennyi szerző halála óta, vagy az európai uniós csatlakozással járó jogharmonizációban. Az Európai Közösség 1994-ben Magyarországon hatályba lépett irányelve ugyanis a szerzők halála óta eltelt addigi 50 évről 70-re emelte a művek védettségét. Az uniós csatlakozással Magyarországnak is be kellett építenie nemzeti jogrendjébe ezt az irányelvet.

■ *Ha már szóba jött az Európai Unió, még mindig nem jött létre az az uniós jogszabály, amit 2011-re ígértek, és tartalmát tekintve követné a digitális informatika terén bekövetkezett ugrásszerű fejlődést. Úgy tűnik, hogy afféle rabló-pandúr szereposztás van az informatika és a jogalkotás között, vagyis a jogalkotók szinte képtelenek lépést tartani a különféle technológiák rohamos fejlődésével.*

– A jogszabály gyakorlatilag már létrejött, de még nem hatályos, hiszen hosszas procedúrán kell átmennie addig, amíg az Unió valamennyi döntéshozatali fórumán elfogadják. Várhatóan 2016 nyarán lép majd életbe, és a határokon átívelő internetes jogosítások területén hoz majd újdonságokat. A kottakiadók vonatkozásában megint nyitottak egy kiskaput, ugyanis lehetővé tennék, hogy pedagógiai célokra ingyen lehessen letölteni az internetről akár jogvédett művek kottáit: nem az egész művet, csak

részletet. Ez tehát azt jelenti, hogy adott esetben egy művet két részben tesznek letölthetővé, és így akár 10 perces eltéréssel, letölthető lesz az adott mű.

■ *Gyakorlatilag ez nem szünteti meg a nálunk virágzó – egyébként a törvény által teljességgel tiltott – fénymásolási gyakorlatot sem.*

– Korábban nem volt tiltott a fénymásolás, ugyanis a fénymásoló gépek eladási árába be volt építve az úgynevezett reprográfiai díj. Ez az összeg a Szerzői Jogvédő Hivatalhoz folyt be, és onnan visszajutott az alkotókhöz és a kiadókhöz. 2004-ben azonban egy Európai Unió direktíva nyomán megszüntették, és helyét a kották esetében a fénymásolás teljes tilalma vette át. Mindez két szempontból is rossz. Az egyik, hogy a kottákon kívül mindent lehet magáncélra másolni, illetve szabadon letölteni: könyvet, újságot, képet, zenét, bármit. Következésképp nehéz elfogadtatni a felhasználókkal, hogy miért éppen zeneművet nem sokszorozhatunk. A másik, hogy megfelelő ellenőrzés és szankciók híján de facto betarthatatlan a törvény. Hiszen, rejtői utánérzéssel élve, nem állíthatunk minden iskolai vagy otthoni kottamásolás mellé rendőrt. Kottakiadói igazgatónkkal fordult elő az az extrém eset, amikor egy kórusversenyen – figyelmen kívül hagyva a Kiadó és a KÓTA egyezségét, hogy versenyen csak eredeti kottából lehet énekelni –, a zsűritagok kezébe fénymásolt kottát adtak.

■ *Valóban, a kórusok az egyik legnagyobb fénymásolat-gyártók, a zeneiskolák mellett. Utóbbiak esetében gyakori érv, hogy azért kényszerülnek fénymásolásra, mert olyan drágák a kották, hogy ha még ez is növeli a*

zenetanulás költségeit, akkor végképp elfogynának a növendékek.

– A statisztikák egyáltalán nem támasztják alá ezt az érvet. Az ország szegény régióin kívül a zeneiskolákban ugyanis túljelentkezés van. Meggyőződésem, hogy az a szülő, aki áldoz arra, hogy a gyermeke zenét tanuljon, a kottát is hajlandó megvásárolni számára. A mi érünk az, hogy aki illegálisan kottát másol, az gyakorlatilag pénzt vesz ki a zeneszerző és kiadója zsebéből – finoman szólva.

■ *Ön szerint megoldást jelentene-e, ha a zeneszámokhoz hasonló módon, elektronikus úton megvásárolhatók és letölthetők lennének a zeneművek kottái, és nem ellenérdekeltek-e ebben a zeneműkiadók?*

– Már egy jó ideje léteznek olyan honlapok, ahonnan ingyen letölthetők a klasszikus zenei repertoár fontosabb darabjai. Néha jogvédett művek is, ilyenkor megy az ügyvédi felhívás. Nyugati nagy zeneműkiadók saját és képviselt repertoárjukat felkínálják pénzért letöltésre, de ez a gyakorlat nálunk még nem vált általánossá. Viszont a zenekari kölcsönanyagok tekintetében a digitális kotta már létezik, néhány holland és belga zenekar már tabletből játszik, a kérdés csak az, hogy mikor jut el odáig a technikai fejlődés, hogy a nagyképernyőjű tabletek olcsók lesznek, és a zenekarok meg tudják ezeket vásárolni. Ha ez bekövetkezik (szerintem észre sem vesszük, és már itt is lesz), hallatlanul leegyszerűsíti a zenekari kölcsönanyag szolgáltatást. A kiadó nem küldi postán a papirkottát, hanem csak a megfelelő kottafajlt interneten keresztül. Remélem, hogy én még ezt megérem!

■ *Az egységes európai szabályozáson túl, sok problémát vet fel a más földrészek forgalmazott zeneművek jogdíjának kérdése, gondolok elsősorban az Egyesült Államokra, illetve Oroszországra.*

– Tulajdonképpen nincs egységes európai szabályozás. Minden országnak belső jogához tartozik a szerzői jogdíjakra vonatkozó törvényalkotás. Az uniós tagországok jogrendjébe ugyanakkor beépítették a már említett irányelveket, amelyek átláthatóbbá teszik a szabályozást. Vannak olyan országok, például Franciaország, ahol a két világháború miatt, a háborús időszakra kiesett jogdíjakat a védetség meghosszabbításával igyekeztek jogszabályi úton kompenzálni. Ezt a legtöbb tagország az uniós irányelv megjelenésével okafogyottnak ítélte és 1994 után eltörölte.

■ *És mi a helyzet az Egyesült Államokkal?*

– Eltérést jelent az európai szabályozással szemben, hogy ott az 1920-as évektől mintegy ötven évig a megjelenéstől számolták a védeettséget, ez akkoriban 95 év volt, és csak a 20. század végén tértek át a haláltól számított 70 évre. Bartók kései művei például ezáltal az Egyesült Államokban még sok-sok évig védettek maradtak. A kései Bartók művek kiadója, az angol Boosey and Hawkes másként kezeli mondjuk a zenekari Concerto jogait Angliában, mint amerikai leányvállalatánál.

■ *Sajnálatos körülmény, hogy az orosz repertoárból csak nagyon kevés jó kottaszöveg érhető el például összkiadás formájában.*

– A legjobb helyzetben Sosztakovics művei vannak, amelyeket mi is közvetítünk. A

Sosztakovics-összkiadás beszerezhető Oroszországból, de a legtöbb orosz szerző valóban csak nyugat-európai kiadókon keresztül hozzáférhető, nagyon változó minőségben. Leginkább Sztravinszkij művei érhetőek el jó minőségű kiadásban, aki idejében Nyugatra távozott, és ott még életében személyesen is ellenőrizni tudta a kiadások minőségét.

■ *E beszélgetés alapján nekem úgy tűnik, hogy nincs könnyű helyzetben az, aki a 20. századi modern, illetve a kortárs szerzők műveit szeretné műsorra tűzni. Ezek a darabok amúgy is kevésbé vonzzák a közönséget, miközben a jogdíjak lényegesen megrágnák az előadásukat. Így jócskán szétnyílik a befektetés és a megtérülés közötti rés.*

– Valóban, de hát nem lehet állandóan Beethovent és Brahmsot játszani. Ha egy zenekar csak klasszikus repertoárt játszik, és nem foglalkozik mai szellemű művek bemutatásával, az előbb-utóbb visszaüt és mindenképpen presztízvesztéssel jár. A zenekari kölcsönanyagok tarifái nem megfizethetetlenek, kisebb költségvetésű együttesek olcsóbb kategóriájú összeggel számolhatnak, és azt is tekintetbe kell venni, hogy a kottakiadás nagyon nagy gondosságot, és precizitást igénylő munka, ami lassan térül meg és sok ember összehangolt munkáját igényli. Reméljük, hogy a digitalizáció fejlődésével ez a szegmens is egyre olcsóbbá válik az érdeklődők számára! *Kaizinger Rita*

A hatályos szerzői jogról bővebben: www.emb.hu

Sven Scherz-Schade

A francia zenei élet piramisa

Zenészképzés Franciaországban

A német- és a franciaországi zenei oktatás terén különösen a zenekari zenészek képzésében mutatkoznak nagy különbségek. A francia gyermekek többet énekelnek, és csak később kerülnek „komolyabb” kapcsolatba valamilyen hangszerrel. Aki azonban Franciaországban hivatásos zenész szeretne lenni, annak már egész fiatalon meg kell méretetnie magát. Ez ugyanúgy érvényes az általános zenei iskolák tanulóira, mint a művészeti konzervatóriumok végzőseire, és még inkább a két nagy zenei felsőoktatási intézménybe, a párizsi és a lyoni conservatoire supérieurebe történő felvételire. Ami a pályakezdést illeti, nem minden, de sok minden Párizsban összpontosul.

Egy tucatnyi fiú és lány ül a padon, a folyosón. Az okostelefonjukat nyomkodják, és mind egyiküknek hegedűtok van a hátán. Máris kezdődik a hegedűóra. Délelőtt az iskolában voltak, a délutánt pedig itt töltik a Conservatoire à rayonnement régional de Paris-ban.

„A rendszer Franciaországban a piramis-elven működik, am azt jelenti, hogy időközben sokan lemorzsolódnak. Sajnos. De a jó hír, hogy változások is történnek, legalábbis egyes területeken” – ezzel a tömörséggel foglalja össze a franciaországi zenészképzés rendszerét Xavier Delette, a Conservatoire à rayonnement régional de Paris igazgatója, aki ebben a minőségében, saját tapasztalatai alapján jól ismeri a piramis-élvű rendszer gyengéit és erősségeit. Az általa vezetett párizsi konzervatórium Francia-

országban egyedülálló modellt követ, amely három képzési feladaton (misszió) alapul. A konzervatórium által nyújtott oktatásban egyrészt azok a 8 és 16 év közötti gyermekek részesülnek, akik általános iskolába, majd később középiskolába járnak, valamilyen hangszer tanulnak, és emellett sokat és szívesen zenélnék. Másodsorban azok a 16 és 18 év közötti, érettségire készülő fiatalok kaphatnak itt támogatást, akik pályaválasztás előtt állnak, és dönteniük kell, hogy a zenei pályát válasszák-e. A harmadik csoportba azok tartoznak, akik már valamivel idősebb korban döntöttek úgy, hogy hivatásos zenészek szeretnének lenni. Az iskola őket a zenei felsőoktatási intézményekbe (conservatoire supérieure) történő felvételi vizsgákra készíti fel, illetve közvetlen segítséget nyújt nekik a zenei életben való elhelyezkedés terén.

A jelenleg beiratkozott hallgatók száma 1781: 580 fiatal, 902 pályaválasztó és 369 idősebb zenész (van, aki átfedésben két kategóriához is tartozik), akik a világ 53 országából érkeztek ide tanulni. „Ez pozitív számunkra, mert növeli a hírnevünket” – mondja Xavier Delette. A